

Buvusių politinių kalinių psichologinis tyrimas

Pradiniame tyrimo etape, įvertinant politinių represijų padarinius, buvo tirti politiniai kaliniai, nes jie gali būti laikomi labiausiai traumota grupe iš visų nukentėjusių nuo sovietinių represijų. Ši grupė pasirinkta taip pat todėl, kad, lyginant su kitomis nukentėjusių nuo politinių represijų grupėmis, buvusių politinių kalinių jau liko labai nedaug.

Tyrimo metu buvo susitinkama su kiekvienu tiriamuoju individualiai. Naudotas specialiai šiam tyrimui sukurtas klausimynas, kurį sudaro šios dalys: demografiniai duomenys, klausimai apie gyvenime patirtus traumuojančius įvykius, standartizuotos metodikos, įvertinančios traumavimo padarinių stiprumą, subjektyviai vertinama dabartinė sveikatos būklė, klausimai apie tai, kas padėjo įveikti represijų (kontrolinei grupei – gyvenimo) sunkumus, dabartiniu metu gaunama socialinė parama.

TIRIAMIEJI

Politinių kalinių grupę sudarė 50 asmenų, gyvenančių Vilniuje ir Kaune. Visos politinio įkalinimo aukos turi statusą, kuris apibrėžtas Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų, teisinio statuso įstatyme.

Tyrimo metu apklausta 50 lietuvių tautybės buvusių politinių kalinių: 22 vyrai ir 28 moterys. Tiriamųjų amžiaus vidurkis – 73,9 m. Amžius, kai suėmė, buvo vidutiniškai 19,9 m. Vidutinė įkalinimo trukmė – 6,9 m. Visi tiriamieji buvo deportuoti ir išvežti į Sibiro lagerius. Iš lagerių išėjo vidutiniškai prieš 47,1 m. Laikas, pra-

ėjęs po sugrįžimo į Lietuvą, vidutiniškai 43,1 m.

Tiriamieji buvo parenkami atsitiktinai, naudojantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro kompiuterizuota duomenų baze.

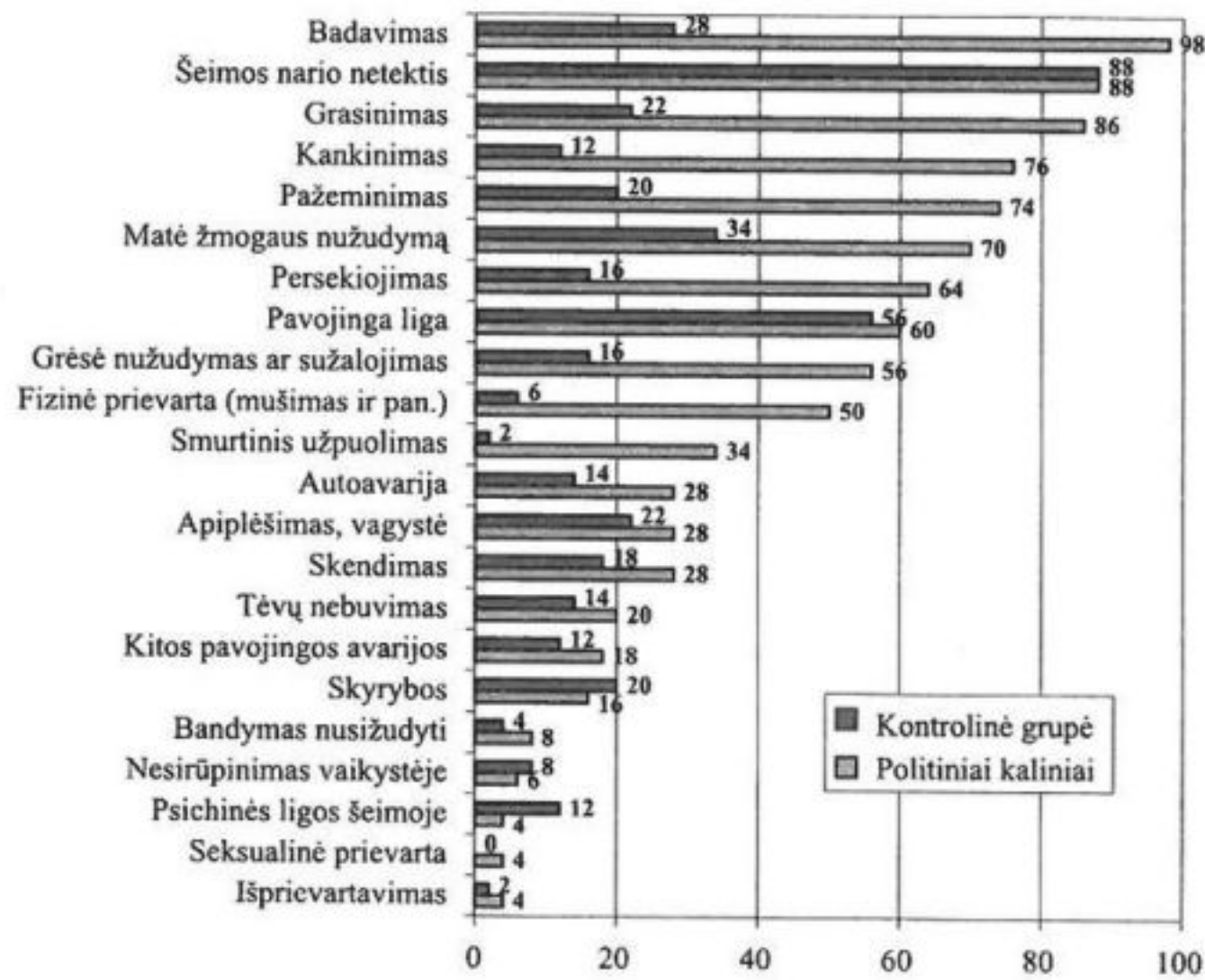
Norint geriau suprasti politinių represijų padarinius, buvo parinkta kontrolinė grupė, kurią taip pat sudarė 50 asmenų, gyvenančių Vilniuje ir Kaune. Ši grupė parinkta taip, kad atitiktų politinių kalinių grupės sudėtį pagal lytį ir amžių. Iš viso grupėje 16 vyrų ir 34 moterys. Tiriamieji yra panašaus amžiaus, išgyvenę karą ir pokario sunkumus. Tačiau jie neturi nukentėjusiojo nuo politinių represijų asmens statuso – nėra tremtiniai ar politiniai kaliniai. Kontrolinės grupės amžiaus vidurkis – 74,6 m.

Politinių kalinių grupė ir kontrolinė grupė panašios pagal lytį, išsilavinimo lygį, šeimyninę padėtį. Grupės labai panašios ir pagal amžiaus vidurkį: politinių kalinių grupės amžius 73,9 m., kontrolinės grupės – 74,6 m.

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Kaip matome iš grafiko (žr. 132 p.), politinių kalinių grupės tiriamieji patyrė kur kas daugiau trauminių įvykių per savo gyvenimą nei kontrolinės grupės tiriamieji. Tyrimo rezultatai rodo, kad politinis įkalinimas buvo tikrai labai traumuojantis patyrimas. Didžioji dauguma politinių kalinių patyrė: badavimą (98 proc.), grasinimus (86 proc.), kankinimus (76 proc.), pažeminimą (74 proc.), persekiojimą (64 proc.). Beveik pusei politinių kalinių grupės tiriamų-

1 grafikas. Politinių kalinių grupės ir kontrolinės grupės patirtų trauminių įvykių skaičius

jų grėisė nužudymas ar sužalojimas (56 proc.), jie patyrė fizinę prievartą (50 proc.), smurtinius užpuolimus (34 proc.).

Taip pat matome, kad kitų įvykių, pvz., pavojinga liga, šeimos nario netektis, abiejų grupių tiriamųjų gyvenime buvo beveik po lygiai. Matyt, tai galima paaiškinti senyvu tiriamųjų amžiumi. Net 88 proc. abiejų grupių tiriamųjų patyrė šeimos nario netektį. Pavojinga liga sirgo 60 proc. politinių kalinių ir 56 proc. kontrolinės grupės tiriamųjų. Abi grupės patyrė maž-

daug vienodai autoavarijų, kitų pavojingų avarijų, vagysčių, skendimų.

Lyginant, kaip dabartinę savo sveikatą vertina buvę politiniai kaliniai ir kontrolinės grupės tiriamieji, skirtumų neišryškėjo.

Iš lentelės matyti, kad labai panašus skaičius abiejų grupių tiriamųjų savo sveikatą vertina blogai (44 proc. politinių kalinių ir 40 proc. kontrolinės grupės), vidutiniškai sveikatą vertina atitinkamai 42 ir 50 proc., sveikatą laiko gera 14 ir 10 proc. abiejų grupių tiriamųjų.

1 lentelė. Subjektyvus dabartinės sveikatos būklės vertinimas

	Politiniai kaliniai N=50		Kontrolinė grupė N=50	
	Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.
Gera	7	14	5	10
Vidutiniška	21	42	25	50
Bloga	22	44	20	40

Nors subjektyviai savo sveikatą nukentėjusieji nuo politinių represijų vertina labai panašiai kaip ir nenukentėję nuo represijų asmenys, išanalizavus psichologinių metodikų rezultatus buvo gauti statistiškai patikimi skirtumai, kurie išryškino tam tikrus ypatumus, būdingus nukentėjusiems nuo politinių represijų asmenims.

Politinius kalinius, net ir praėjus daugiau kaip 40 m. nuo sugrįžimo į Lietuvą, tebekankina pasikartojantys įkyrūs prisiminimai, traumuojančių įvykių pergyvenimas. Šis politinių represijų pergyvenimas gali būti labai stiprus, dažnai pasikartojantis sapnuose. Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad net to nenorėdami nukentėjusieji nuolat prisimena savo skaudų patyrimą lageryje.

Rezultatai sutampa su daugelio kitų pasaulyje atliktų ir atliekamų ypač sunkaus traumavimo tyrimų duomenimis apie potrauminius procesus. Invaziniai prisiminimai yra vienas dažniausių simptomų, būdingų ilgalaikio traumavimo aukoms; tai nustatyta tiriant išgyvenusius tiek nacių koncentracijos stovyklas, tiek karo belaisvių stovyklas ar kitus kankinimus patyrusius asmenis.

Tyrimo metu išryškėjo kitas požymis, būdingas politiniams kaliniams, – miego sutrikimai. Juos galima sieti su padidėjusiu nerimu, dirglumu, varginančiais prisiminimais. Nukentėjusių nuo politinių represijų asmenų, lyginant su to paties amžiaus kontrolinės grupės asmenimis, miegas nerimastingas, jiems sunku užmigti, jie nuolat pabunda. Tai, kad miego sutrikimai būdingi daugeliui ilgalaikio traumavimo aukų, parodė jau pirmieji nacių holokausto Norvegijoje tyrimai.

Įvertinant psichologinius politinių represijų padarinius, tyrimo metu taip pat atkreiptas dėmesys į apsauginius veiksnius, kurie galėjo veikti traumavimo procese. Tyrimo rezultatai parodė, kad tokią funkciją atliko šie psichologiniai ir socialiniai veiksniai: politinių represijų patyrimo įprasminimas, solidarumas, ypač glaudūs santykiai bei nukentėjusiųjų nuo politinių represijų tarpusavio socialinė parama, jų socialinis ir politinis aktyvumas.

Apibendrinant galima teigti, kad buvę politiniai kaliniai, nukentėję nuo sovietinių politinių represijų, per savo gyvenimą patyrė kur kas daugiau trauminių įvykių nei panašaus amžiaus asmenys, gyvenę Lietuvoje ir nepatyrę politinio įkalinimo ar tremties. Buvę politiniai kaliniai patyrė fizinį ir psichologinį smurtą: išgyveno badą, grasinimus, kankinimus, persekiojimą, pažeminimą. Daugelis buvusių politinių kalinių teigė, kad sugrįžę į Lietuvą buvo persekiojami: jie negalėjo įsidarbinti ar prisiregistruoti nuolatinėje gyvenamojoje vietoje. Taigi traumavimas išėjus iš lagerio ir sugrįžus į Lietuvą nesibaigė.

Būtina pabrėžti, kad tyrimas neatspindi visų įkalinusių ir nukentėjusių nuo politinių represijų Lietuvoje asmenų patirties. Didelė dalis politinių represijų aukų žuvo lageriuose, kiti negalėjo grįžti į Lietuvą, dar kiti sugrįžo, bet neišgyveno iki dabar. Taigi šis tyrimas yra išgyvenusiųjų tyrimas: išgyvenusių labai sunkų ir ilgalaikį traumavimą – kankinimus, badą, persekiojimus, sunkų fizinį darbą lageriuose ir kt.

Tyrimo rezultatai rodo, kad ilgalaikiai ypač sunkaus ir ilgai trukusio traumavimo padariniai nepraeina be pėdsakų. Nustatyti buvusių politinių kalinių grupei potrauminio streso sutrikimui būdingi simptomai: 1) pasikartojantys įkyrūs traumuojančių įvykių prisiminimai sapnuose, naktiniai košmarai; 2) miego sutrikimai esant padidėjusiam dirglumui. Tai rodo, kad ilgalaikis žiaurus traumavimas net po labai ilgo laiko palieka ryškius pėdsakus.

Vien tik potrauminio streso sutrikimui būdingų simptomų aprašymas neatskleidžia bendro politinių represijų padarinių vaizdo. Atliekant tyrimą taip pat išaiškėjo, kad iki dabar išlikę gyvi nukentėjusieji nuo politinių represijų asmenys yra šviesaus proto, dažnai daug gyvenime pasiekę, sugebantys savo patyrimą įprasminti žmonės. Daugelis mano, kad politinės represijos išmokė juos kitaip žiūrėti į pasaulį, geriau suprasti kitus, suteikė stiprybės išgyventi. Buvę politiniai kaliniai įsitikinę, kad dabar jiems daug lengviau išverti sunkumus, nes gyvenime jie patyrė kur kas baisesnių įvykių. Daugeliui represijų sunkumus išverti padėjo dvasios stiprybė ir viltis. Lietuviai, iškentėję politines represijas, nepalūžo, jie žinojo, kad yra nekalti, net beviltiškiausiose situacijose tikėjo ateitimi, vylėsi, kad sugrįš į Lietuvą.

Taigi galima daryti išvadą, kad pasinaudodami šiuolaikinės traumų psichologijos priemonėmis galime įvertinti ypač sunkių traumų ilgalaikius padarinius.